

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ У КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

© Бондаренко Ю.Г., Просович О.П., 2013

Зроблено спробу системно проаналізувати роль держави в управлінні інвестиційними процесами. Досліджено позиції основних економічних шкіл та погляди видатних українських економістів, які досліджували вплив держави на економічні процеси та важливість залучення інвестицій для ефективного розвитку держави, що є надзвичайно актуальним сьогодні у періоді економічної та політичної кризи в Україні.

Розглянута важливість залучення до роботи в органах державного управління кадрів з високим рівнем професійної компетентності, що дало змогу виявити таке: критерії духовності та моральності претендента на посаду державного службовця повинні стояти на одному щаблі з його кваліфікацією та досвідом роботи. З підтвердженням цієї думки виступали й українські економісти, зокрема Іван Вернадський, який доводив важливість духовного капіталу у процесі створення державності. Зроблено спробу схематично зобразити роль і вплив державного управління в процесі формування інвестиційно привабливої держави.

Проаналізована проблема державного управління інвестиційними процесами дала змогу виявити необхідність державного управління для забезпечення ефективного розвитку економіки країни та його вагомий вплив на створення привабливих умов для інвестування на світовому рівні.

Ключові слова: державне управління, інвестиційний процес, державна політика, модель розвитку економіки, інвестиційна привабливість.

STATE ADMINISTRATION OF THE INVESTMENT PROCESSES IN THE CONTEXT OF THE ECONOMIC THEORY

ã Prosovych O.P., Bondarenko Yu.G., 2013

An attempt to analyse systematically the role of state in administration of investment process is done in the article. The positions of main economic schools and opinions of famous Ukrainian economists, which probed influence of the state on economic processes and importance of attracting investments for effective development of the state, are investigated. Nowadays it is extremely actual especially taking into consideration the economic and political crisis within Ukraine.

The importance of employment of personnel with high professional competence in the state administrative bodies in state administration is considered. That enabled to find out the following criteria – of spirituality and morality of candidate for position of public servant, which must stand on one stage along with his qualification and experience. The idea was supported by the Ukrainian economists, including Ivan Vernadskiy who proved the importance of spiritual capital in the process of creation of the state system. An attempt to represent schematically the influence and importance of state administration in the process of creation of the investment attractive state is done.

The done analysis, devoted the problem of state administration of investment processes, enabled to probe necessity of state administration for effective development of economy of the state and its important influence on creation of attractive conditions for investing at world level.

Key words: state administration, investment process, public policy, model of economic development, investment activity.

Постановка проблеми

Цивілізаційне зростання України та входження її у глобальний економічний простір на рівноправних засадах потребує розроблення нового механізму державного управління процесом

вкладання капіталу у просте й розширене відтворення. Формування привабливого інвестиційного клімату в Україні сьогодні є одним із пріоритетних напрямів діяльності її державних органів управління. Успіх глибинних реформ, які належить втілювати на практиці фактично в усіх сферах життя українського суспільства, значною мірою залежить від якості кадрів державної служби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Протягом останніх років вітчизняні науковці опублікували багато наукових статей і монографій, в яких висвітлюються проблеми державного управління та його вплив на активізацію інвестиційної діяльності держави. Так, у працях М.І. Долішнього, А.А. Пересади, В.М. Гринькова, В.О. Корди, С.К. Реверчука, І.А. Бланка, В.В. Бочарова, А.С. Музиченко та інших можна простежити думку, що інвестиційний процес є одним з основних інструментів активізації розвитку економіки, що приводить до підвищення загального рівня доходу населення, розширення інфраструктури тощо. Очевидним є те, що для створення привабливого інвестиційного середовища необхідною умовою є розроблення та реалізація чіткої, але доволі гнучкої програми з визначеними та реальними цілями. Обов'язковою умовою забезпечення ефективності цього процесу та і якості державного управління загалом є наявність високого рівня професійної компетентності кадрів державної служби. Однак у дослідженнях вчених не достатньо уваги приділено аналізу впливу якості кадрів органів влади на процес створення інвестиційно привабливої економіки України та ролі державного управління інвестиційними процесами у забезпеченні рівноваги у суспільстві.

Постановка цілей

Мета роботи – обґрунтувати необхідність державного управління інвестиційними процесами, а також визначити вплив державної інвестиційної політики на підвищення соціальних стандартів життя населення. Для досягнення поставлених цілей необхідно виконати такі завдання:

- проаналізувати положення основних економічних шкіл та ідеї видатних економістів щодо напрямів виходу держав з економічних криз і вибору моделей розвитку їх економіки;
- визначити основні чинники інвестиційної кризи в Україні;
- встановити зв'язок між якістю кадрового забезпечення державного управління та процесом створення інвестиційно привабливої держави.

Виклад основного матеріалу

Сьогодні переважної більшості держав – це наслідки світової економічної кризи. Глибокі соціально-економічні перетворення, які відбуваються у світі, впливають також на нашу державу. Щодо ситуації в Україні – це є якоюсь мірою руйнація моделі економічного розвитку, яка була закладена ще у радянські часи і яка повністю себе вичерпала. Одразу ж виникає питання: що ж відбувалося більше двадцяти років незалежності і чи це достатній термін для формування ефективної моделі розвитку держави? Утім пригадалася історія з Біблії про Мойсея, який водив свій народ сорок років пустелею. Мабуть, була необхідність зламати стереотипи, які сформувалися за багато років життя людини у статусі невільника. Отже, двадцять один рік є, з одного боку, замалий термін, а з іншого, – за такий період за професійного, не корумпованого, відповідального державного управління можна було б досягти значних позитивних результатів у створенні ефективної моделі розвитку держави. Показовим є приклад деяких постсоціалістичних держав, насамперед країн Прибалтики, які після розпаду СРСР обрали шлях повної руйнації створеного і нав'язаного системою економічного устрою. Вони вибрали важкий, швидкий і водночас ефективний шлях, так званий шлях шокової терапії, яка є комплексом радикальних, прискорених у часі заходів, спрямованих на досягнення глибоких перетворень в економічній, соціальній, політико-правовій та ідеологічній сферах суспільства [2, с. 914].

Україна ж обрала шлях поступової трансформації, що, фактично, сприяло розкраданню майна. Сьогодні Україна не має чіткого вектора. Криза у політичному житті безпосередньо впливає на економічний розвиток держави загалом. Однак для формування ефективної моделі розвитку вітчизняної економіки доцільно враховувати не тільки досвід конкретних держав, а й результати

досліджень видатних економістів, які розробляли для своїх країн основні засади економічної політики у часи великих депресій, кризових явищ та значних змін у соціально-економічному житті загалом. Отже, ми звернулися до історії економічних учень, в якій існує теза: “Немає кращого способу вчитися на помилках, як слідувати за думкою великих учених-економістів: від чого вони відштовхувалися, які обставини враховували, що мали на увазі і якими шляхами дійшли якогось висновку” [1, с. 6]. Свого часу кожна з теорій мала успіх і визнання, але життя вносило свої корективи, з’являлися нові проблеми, нові виклики і це приводило до зародження нових ідей, механізмів, напрямів розвитку.

Першою економічною школою були меркантилісти, які вважали, що джерелом багатства і процвітання нації є сфера обігу. Державі відводили визначальну роль у регулюванні економічного життя (конкуренція, зовнішня торгівля, грошові потоки) [1, с. 17]. На основних позиціях школи меркантилістів ґрунтувалась економічна політика уряду Б. Хмельницького, що сприяло поживленню економіки держави, розвитку товарно-грошових відносин, зміцненню зовнішньоекономічних зв’язків [1, с. 21].

Класична школа політекономії мала два напрями, фундаментом для яких був не обмін, а праця. Головною спонукальною силою розвитку, на їхню думку, є особистий інтерес, пов’язаний з отриманням прибутку і будь-яких інших економічних вигод [1, с. 7]. Першим напрямом можна назвати англійську школу, яка джерелом вартості вважала працю і природу, що породжує вільну конкуренцію. Основні ідеї англійської школи заклали фундамент тогочасній ринковій економіці. Одними з її яскравих представників був Адам Сміт та Девід Рікардо. Сприяння економічному розвитку А. Сміт розумів як часткове втручання держави в економічні процеси, зокрема з метою обмеження непродуктивного споживання, яке гальмує інвестування. А. Сміт та Д. Рікардо стверджували, що держава має обмежуватися лише створенням сприятливих умов і підтримкою стратегічних галузей [5, с. 15]. Другою є французька школа – фізіократи. Їх основною ідеєю був принцип: лише розвиток сільського господарства може принести багатство державі. Одним з основоположників був П’єр Буагільбер, який дійшов висновку, що будь-яка теоретична побудова завжди повинна підпорядковуватися практиці; для економічного життя країни потрібні не фрагменти, а цілісна і глибока система теоретичних поглядів [1, с. 23].

Основною ідеєю марксистів була ліквідація буржуазії, тобто приватних власників. На противагу цьому виступав наш видатний, відомий у цілому світі, вчений Іван Вернадський, професор Київського університету, представник класичної економічної школи. Він поділяв погляди класиків щодо невтручання держави в економічну діяльність, але і не відкидав можливість її втручання за необхідності. Івана Вернадського називали “фундатором потреб”. “У політичній економії, – писав він, – немає, можливо, жодного предмета, пояснення якого було б таким важливим, як потреби” [6, 10]. І. Вернадський стверджував, що важливою вимогою у з’ясуванні теорії потреб є включення в об’єкт аналізу суспільства людини. На його думку, джерелом багатства є праця, яка разом з капіталом, є єдиними чинниками виробництва. Він вважав, що капітал має здатність до постійного зростання, а також, що однією з важливих умов функціонування кожної галузі промисловості є капітал неречовий (духовний) [6, 10]. Ця думка часто зустрічалась у роботах українських економістів, які стверджували, що духовність є присутньою в розвитку економіки держави.

Ще одним видатним українським економістом світового рівня був Михайло Туган-Барановський, вагомим науковим здобутком якого є дослідження економічних криз. Він дійшов висновку, що економічні кризи не можна розглядати у відриві від функціонування ринку. М. Туган-Барановський писав: “... криза залежить не тільки від випадкових причин, властивих певному історичному моменту, але і від постійно діючих загальних причин, властивих сучасному культурно-економічному ладу” [7–9]. Своєю теорією криз науковець обґрунтував роль держави в управлінні економікою і заклав підвалини інноваційної та інвестиційної моделі економічного розвитку. Учений особливе значення в економічному зростанні відводив інвестиціям та першим сформулював закон, що лежить в основі теорії інвестиційних циклів. Він доводив, що збільшення інвестицій у сферу виробництва викликає самовільне зростання усіх елементів економічної

активності [7–9]. Створена Туган-Барановським теорія мала широкий міжнародний резонанс, а його книги перекладались та друкувались багатьма європейськими мовами. Прихильно поставився до теорії інвестиційних циклів М. Туган-Барановського найбільший економіст-теоретик XX ст. англієць Дж. М. Кейнс. Зрештою, він прийняв ідею нашого ученого про “заощадження інвестиції” як основний рушійний механізм економічної активності держави.

Представники неокласичної школи вважали, що основним механізмом розвитку економіки є ціноутворення, взаємодія попиту та пропозиції. Метою неолібералізму було обґрунтування необхідності поєднання державного регулювання економіки з принципами вільної конкуренції [1, с. 91]. На думку Артура Пігу, держава повинна регулювати інтенсивність інвестиційних процесів [5, с. 16].

Ще одним з напрямів розвитку економічної теорії є монетаризм. Основну роль монетаристи відводили грошовій масі як єдиному чиннику розвитку, який забезпечить безінфляційний ріст економіки. Монетаризм заперечував втручання держави у функціонування майже усіх елементів і сфер економічної системи, навіть таких, як освіта, громадський житловий фонд, медичне обслуговування. Засновник монетаризму Мілтон Фрідмен не вірив у спроможність чиновників і, зрештою уряду загалом, ефективно вирішувати ті питання, які можуть і повинні вирішувати самі учасники виробництва [1, с. 9]. Проте монетаристи зазначали: стимулюючи інвестиційну пропозицію, держава тим самим стимулює попит на ресурси. Тобто саморегулювання ринкового господарства досягається під впливом держави, яка може сповільнити або прискорити розвиток економічних процесів [5, с. 18].

Така провідна економічна течія сучасності, як кейнсіанство, з’явилася на світ у період економічної кризи 1929–1933 рр. У цей важкий час великої депресії стало очевидним, що без зростання ролі держави, зміцнення її економічних позицій та розширення функцій, неможливо вийти з кризи. У той час виникла потреба у новій моделі ринкової економіки. Джон Мейнард Кейнс приділяв велику увагу проблемі державного регулювання інвестиційних процесів і формуванню інвестиційного середовища в умовах кризи [5, с. 17]. Головною працею Кейнса є “Загальна теорія зайнятості, процента і грошей”, ідея якої полягала у тому, що загальний рівень економічного зростання залежить від бажання підприємців робити інвестиції у національне господарство. Важливість його відкриття полягала у тому, що економічна система втратила механізм саморегулювання і залишилось лише одне можливе джерело стимулювання економіки – втручання держави. Він писав: “Метою моєї роботи є відбір таких змінних величин, які піддаються свідомому контролю чи управлінню з боку центральної влади у рамках тої системи, в якій ми живемо” [1, с. 80].

Сьогодні ж політична та економічна криза змушує більшість власників підприємств задуматися над можливістю тінізації та “заощадження” на сплаті податкових платежів, що впливає на обсяг надходжень у державний бюджет, а це призведе до дефіциту бюджету, в результаті чого зменшаться соціальні виплати, з’явиться заборгованість із заробітної плати працівникам бюджетних структур тощо. Зрозуміло, що усі економічні процеси є взаємопов’язаними між собою і проблеми в одному секторі економіки тягнуть за собою серйозні наслідки у другому.

З моменту прийняття різних кодексів та утворення адміністративних структур, до повноважень яких входить покращення інвестиційного клімату в Україні, в принципі не відбулось підвищення ефективності економічних реформ. Це еволюційний шлях, який може тривати довгі роки. Революційний шлях передбачає зміну державного впливу на ефективність інвестиційного процесу як єдиного цілого.

Системна інвестиційна криза в Україні зумовлена не тільки неефективними діями реформаторів, а й відповідним духовно-моральним станом значної частини населення незалежної держави, яке поза їх свідомою волею було включено в трансформаційні господарські процеси, змушуючи жити за принципом дарвінізму – виживає сильніший, що закономірно призвело до диференціації населення за матеріальним станом. Диференціація матеріального стану, що виходить за критичні межі, є постійним політичним чинником дестабілізації суспільного життя держави.

Деякі науковці вказують на методологічний чинник інвестиційної депресії – неспроможність економічної науки обґрунтувати нову систему державного управління інвестиційною діяльністю, а існуючі окремі публікації українських учених, в яких є раціональні пропозиції щодо вдосконалення

державного впливу на цей процес, ще не враховуються державними і політичними діячами. Отже, виникає потреба в удосконаленні нормативно-правової бази з метою запровадження новітніх підходів у кадровому менеджменті, у розбудову системи управління трудовими ресурсами на засадах соціального діалогу та партнерства держави і суб'єктів підприємницької діяльності.

Переважає більшість економічних та соціальних реформ проводиться силами державних службовців. На 1 січня 2011 р. корпус державних службовців налічував майже 280 тис. осіб, з них 26 % осіб перебували на керівних посадах, 74 % – на посадах спеціалістів. На держслужбі переважають чоловіки та жінки молодого та середнього віку, зокрема, молодь до 28 років становить 48 %. Повну вищу освіту мають майже 90 % службовців, інші 10 % – неповну вищу освіту. Стаж держслужби від 5 до 10 років мають 29 % державних службовців, у тому числі і керівники та спеціалісти; лише 4,7 % мають стаж понад 25 років. У період з 2007 – 2010 рр. плинність кадрів на державній службі була на рівні 15 %. Отже, головна проблема для державної служби – стабільність, а її інтегрований показник – плинність кадрів, що вкрай негативно впливає на якість надання адміністративних послуг. Отже, проблема стабільності апарату, наступності та збереження інституційної пам'яті є чи не найактуальнішою для державного управління.

Інша проблема – навчання та підвищення кваліфікації кадрів. Статистика свідчить, що у період з 2004 по 2010 рр. частка державних службовців, які підвищили кваліфікацію, коливалась на рівні 15,1 %. Водночас важливість завдань і функцій, які виконують державні службовці, вимагає постійного системного професійного удосконалення, а також нових підходів до навчальних програм і системи підвищення кваліфікації загалом.

Отже, без грамотного підбору висококваліфікованих та досвідчених кадрів, підвищення рівня їх професійної компетентності, зокрема з урахуванням нових завдань та пріоритетів, не можна розраховувати на успіх глибинних реформ, які належить втілювати на практиці фактично в усіх сферах життя українського суспільства.

Ефективність інвестиційного процесу значною мірою залежить від якості взаємодії об'єктів і суб'єктів. Постіндустріальна економіка кардинально змінює об'єкт інвестування, яким стає людина інтелектуальна. Її діяльність реалізується у відтворенні нових продуктивних сил, якими стають інтелект, нова інформація, глобальні інформаційні мережі Інтернет, що вимагає зміни методів та механізмів державного управління вітчизняною економікою.

Ефективність державного управління інвестиційним процесом значною мірою залежить від правильності встановлення об'єкта оцінки на державному рівні. У сучасних умовах в Україні об'єктом оцінки виступають окремі інвестиційні проекти, а не інвестиційний процес загалом. На нашу думку, об'єктом оцінки має бути:

- інвестиційний процес загалом, ефективність якого характеризується рівнем досягнення соціально-економічних стандартів;
- алгоритм державного управління інвестиційним процесом, який характеризується рівнем функціонування окремих складових на основі порівняльних характеристик (випереджувальної, поточної і кінцевої оцінок).

Для оцінки інвестиційного процесу загалом її критеріями мають бути: соціальний, економічний, правовий, техніко-технологічний, інтелектуально-інформаційний, екологічний, політичний, духовно-моральний.

Метою оцінки ефективності інвестиційного процесу, як було зазначено вище, є встановлення рівня досягнення соціальних стандартів життя населення та ефективність алгоритму державного управління з виділенням його окремих складових.

Відповідно до принципу провідної ланки, який застосовується для характеристики ефективності процесу інвестування, основним критерієм має бути рівень досягнення соціально-економічних стандартів життя в Україні. Цей критерій можна подати системою різних показників, кожен з яких має свою міру оцінки, наприклад: середнім рівнем заробітної плати; забезпеченням населення житлом, медичним обслуговуванням, освітою, побутовими послугами і споживчими товарами; тривалістю життя; рівнем захворюваності, народжуваності, смертності; умовами праці;

рівнем зайнятості і безробіття; наданням соціальної допомоги населенню; структурою сукупного доходу; боргами із заробітної плати; боргами з оплати комунальних послуг тощо. Тобто зміст усієї інвестиційної діяльності саме і полягає у тому, щоб забезпечити нормальні умови життя людей в Україні. Отже, державне управління інвестиційним процесом – це своєрідна форма і засіб практичного втілення в життя державної політики з метою цілеспрямованого впливу на суспільну дійсність (рисунок).

Під високими вимогами щодо набору кадрів автори розуміють, відповідний рівень моральних та духовних якостей, відповідальності, професійної компетентності та глибоке розуміння проблем, які вони вирішують. Для мотивації розвитку успішної економіки та багатой держави необхідно об'єднати цілі та вимоги державних органів, бізнесу та громади. Держава повинна регулювати економічний та інвестиційний процеси для забезпечення рівноваги у суспільстві.

*Роль державного управління інвестиційним процесом у створенні соціально ефективною держави
Власна розробка авторів*

Державне управління повинно, на нашу думку, відповідати кейнсіанській моделі: високий попит веде до росту виробництва, що змушує підприємства робити інвестиції; чим більші доходи, тим більше держава заощаджує, і, як наслідок, може інвестувати [1, 4, 5]. Тобто низький рівень доходів населення неминуче веде до його бідності, що призводить до низького рівня залучення інвестицій і відповідно до бідності цілої держави. Отож, для ефективного державного управління інвестиційними процесами необхідно постійно враховувати соціально-економічні цілі, оскільки вони є ключем до зростання добробуту населення держави.

Висновки

Держава втратила контроль над процесом руху капіталу та його соціально-економічною ефективністю, наслідком чого є: призупинення інвестування, тінізація економіки та соціальне розшарування населення, яке досягло значних розмірів, призвело до дестабілізації соціально-економічного розвитку. Система державного управління інвестиційною діяльністю обмежилася законодавчо-нормативним регулюванням та дією стихійних самоорганізуючих механізмів ринку. У результаті економічні цілі діяльності суб'єктів інвестування та механізми їх досягнення виявилися неузгодженими, різноспрямованими, що зумовило неефективне використання інвестиційних ресурсів.

Поділяючи думку більшості економічних шкіл про необхідність державного впливу на економічну діяльність, ми хочемо підсумувати, що мета державного управління повинна

узгоджуватись з інтересами усіх прошарків населення, а сам процес має бути чітко визначеним, регульованим та контрольованим суспільством. Тобто необхідно знайти “золоту” середину втручання держави в економіку і при цьому пам’ятати: “Кожна теорія справедлива з врахуванням обставин місця і часу, конкретної економічної ситуації і поставлених завдань” [1, с. 11].

Перспективи подальших досліджень

Результати аналізу інвестиційної кризи в Україні та наведені висновки мають стати фундаментом для розроблення власної моделі державного управління інвестиційним процесом з урахуванням духовно-моральних надбань історичної спадщини та реалій глобалізаційних процесів сучасної світової економіки. Для стимулювання залучення інвестицій у розвиток вітчизняної економіки держава повинна мати надійні інструменти та механізми, за допомогою яких можна було б створити привабливий інвестиційний клімат.

Кожен показник, що характеризує рівень досягнення соціальної мети державного управління інвестиційними процесами, має свою міру оцінки, якій у своїх дослідженнях теоретики і практики приділяють поки що недостатню увагу. Для якісного державного управління необхідно розробляти національну міру соціальної ефективності, яка має стати інструментом мобілізації населення України для вирішення проблем, зумовлених викликами часу.

1. Поплавська Ж.В. *Історія економічних вчень: конспект лекцій*. – Львів: ДУ “Львівська політехніка”; Агенція з реструктуризації промислових підприємств, 1999. – 64 с.
2. *Економічна енциклопедія*. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2002 – Т. 3. – 952 с.
3. Тертичка В. *Державна політика. Аналіз та здійснення в Україні*. – К.: Видавництво Соломії Павличко “Основи”, 2002.
4. Кейнс Дж. М. *Общая теория занятости, процента и денег* / пер. с англ. проф. Н.Н. Любимова; под ред. д.э.н., проф. Л. П. Куракова. – М.: Гелиос АРВ, 2002.
5. *Інвестування: навч. посіб.* / за заг. ред. проф. В.М. Гринькової. – Х.: вд “Інжсек”, 2003. – 320 с.
6. Злупко С.М. *Украинская экономическая мысль в персоналиях: Текст лекций*. – Львов, 1994.
7. Горкіна Л.П. М.Й. Туган-Барановський в економічній теорії та історії. – К.: ІЕ НАН України. – 2001. – 268 с.
8. http://www.lnu.edu.ua/faculty/jur/publications/zbirnyk07/Zbirnyk07_Zlupko.htm.
9. Злупко С.М. *Михайло Туган-Барановський (український економіст світової слави)*. – Львів: Каменярь, 1993. – 192 с.
10. Вернадский И. *Очерк истории политической экономии*. – СПб., 1858.